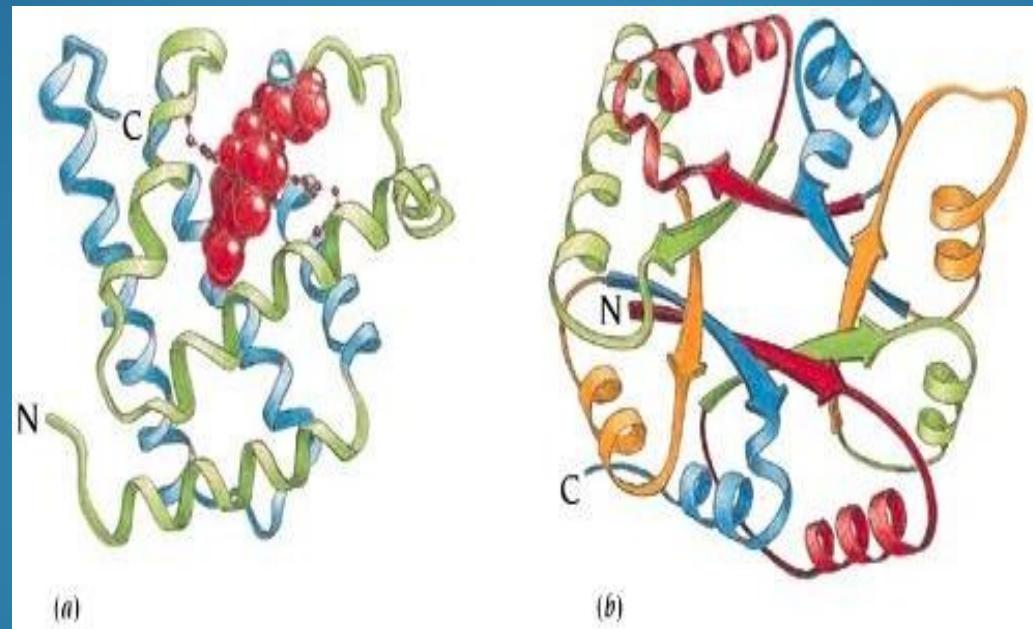

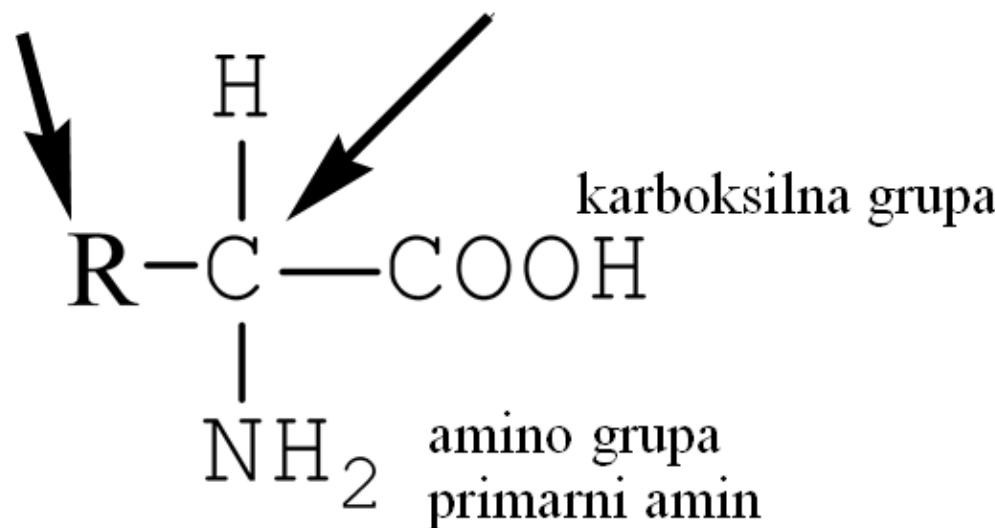
PROTEINI AMINOKISELINE

OPŠTA FORMULA:

bocni niz

ugljenikov asimetrični atom

- Izvode se iz karboksilnih kiselina zamenom jednog atoma vodonika u ugljovodoničnom ostatku amino grupom ($-\text{NH}_2$)

PODELA AMINOKISELINA

- prema karakteru ugljovodničnog radikala dele se na aciklične, ciklične i heterociklične
- prema broju funkcionalnih grupa dele se na monoamino monokarboksilne, diamino monokarboksilne, monoamino dikarboksilne itd.
- Prema karakteru i osobinama bočnog niza
- Nutritivna podela (esencijalne)
- prema položaju NH_2 -grupe u odnosu na COOH -grupu na α -, β -, γ i druge amino kiseline.

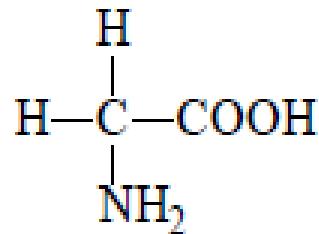
- Postoji veliki broj amino kiselina.
- Iz prirodnih jedinjenja izolovano je oko 200 različitih amino kiselina.
- U izgradnji proteina učestvuje 20 amino kiselina i to uvek α - amino kiseline.
- To su **PROTEINSKE AMINOKISELINE.**
- Bočni niz ovih kiselina ima bitan uticaj na ponašanje slobodnih amino kiselina i na strukturu i osobine peptida i proteina.

OSOBINE α -AMINOKISELINA KOJE SU VAŽNE ZA ODREĐIVANJE OSOBINA POLIPEPTIDA

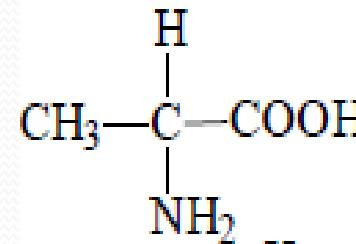
- Aminokiseline imaju sličnu strukturu
- Različite hemijske osobine aminokiselina su rezultat različitih hemijskih osobina bočnog niza R
- Na osnovu ovih osobina aminokiseline se mogu podeliti na:
  - nepolarne,
  - aromatične,
  - polarne,
  - pozitivno nanelektrisane i negativno nanelektrisane
- Aminokiseline disociraju u vodenim rastvorima

- Podela se najčešće vrši prema strukturi i osobinama bočnog niza.

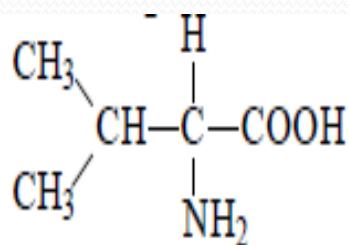
1. Sa alifatičnim bočnim nizom

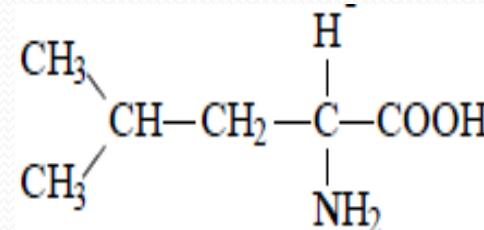
glicin (Gly,
(aminoetanska kiselina)

Alanin (Ala,
(2-aminopropanska kiselina)

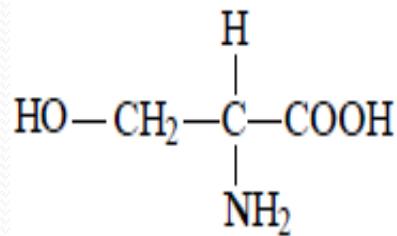

Valin (Val,
(3-metil-2-aminobutanska kiselina)

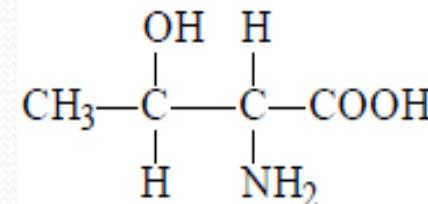

Leucin (Leu,
(4-metil-2-aminopentanska kiselina)

2. Sa bočnim nizom koji sadrži OH-grupu

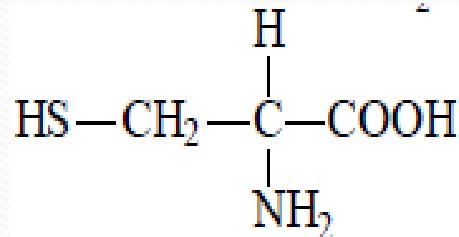

Serin (Ser)

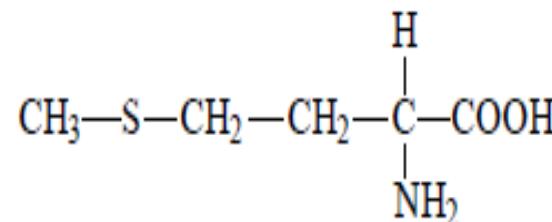

Treonin (Thr)

3. Sa bočnim nizom koji sadrži sumpor

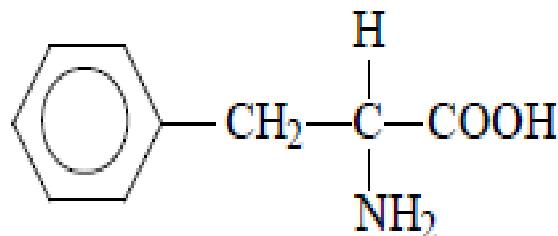

Cistein (Cysh)

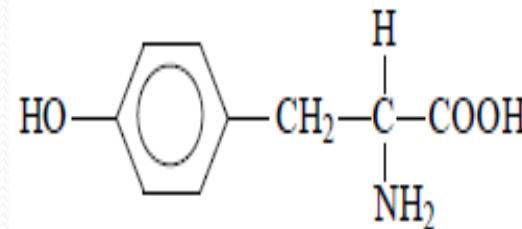

Metionin (Met)

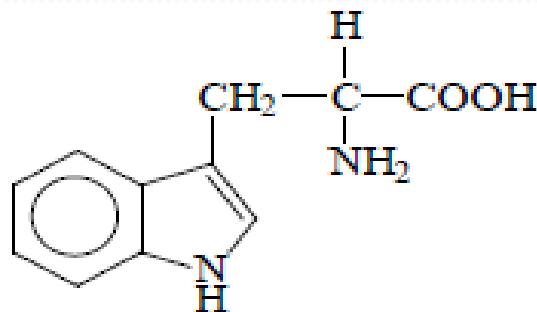
4. Sa aromatičnim prstenom

Fenilalanin (Phe)

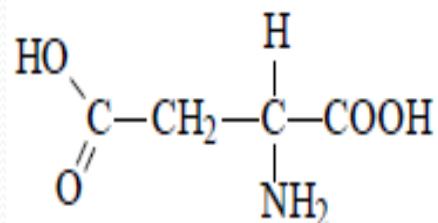

Tirozin (Tyr)

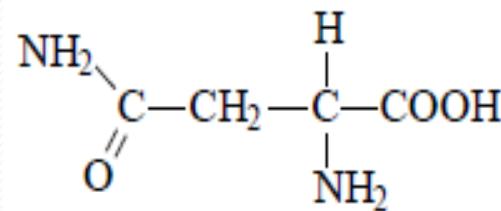

Triptofan (Trp)

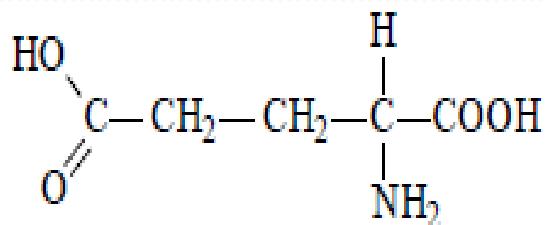
5. Sa bočnim nizom koji sadrži COOH-grupu ili njihove amide

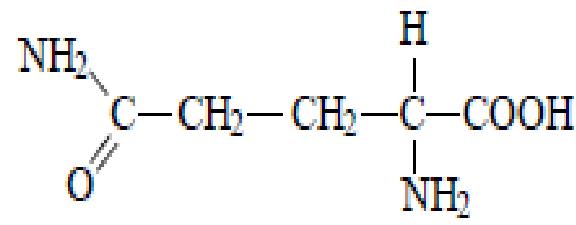
Asparaginska kiselina (Asp)

Asparagin (Asn)

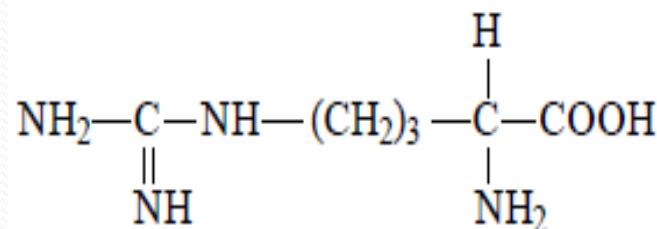

Glutaminska kiselina (Glu)

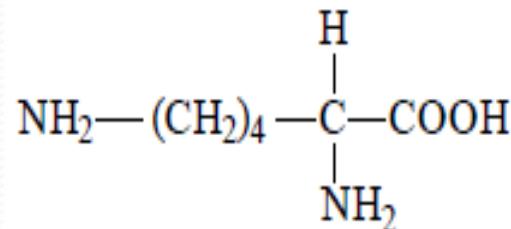

Glutamin (Gln)

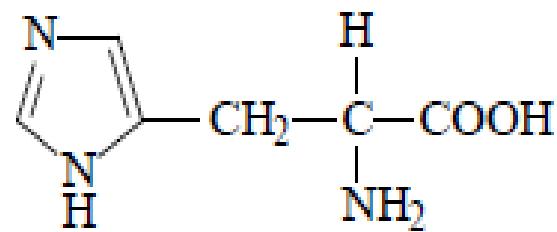
6. Sa bočnim nizom koji sadrži bazne funkcionalne grupe

Arginin (Arg)

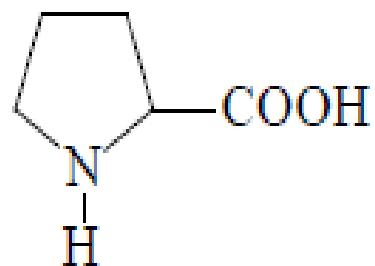

Lizin (Lys)

Histidin (His)

7. Imino kiseline

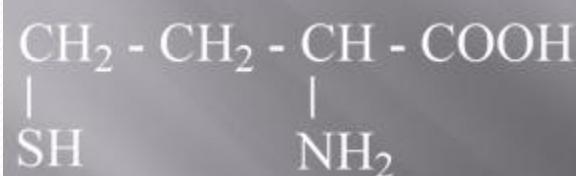

Prolin (Pro,

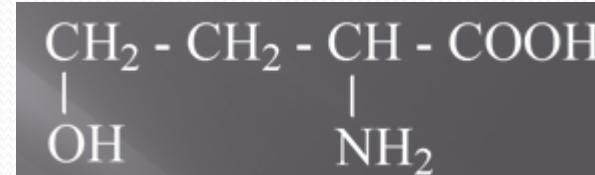
- Na osnovu strukture bočnog niza, mogu se podeliti i na:
  1. **Neutralne** (monoamino-monokarboksilne): Gly, Ala, Val, Leu, Ile, Phe, Tyr, Trp, Asn, Gln, Pro, Ser, Thr, Cys, Met
  1. **Kisele** (monoamino-dikarboksilne): Glu, Asp
  2. **Bazne** (diamino-monokarboksilne): Lys, His, Arg
- Aminokiseline i proteini se sintetišu u svim biološkim sistemima, ali mnogi organizmi nisu sposobni da sintetišu sve amino kiseline. Na osnovu te sposobnosti, amino kiseline se dele na:
  1. **Esencijalne:** (ne mogu se sintetizovati, unose se hranom): Val, Leu, Ile, Phe, Trp, Thr, Met, Lys, His, Arg
  2. **Neesencijalne:** Gly, Ala, Ser, Asp, Asn, Glu, Gln, Tyr,

NEPROTEINSKE AMINOKISELINE

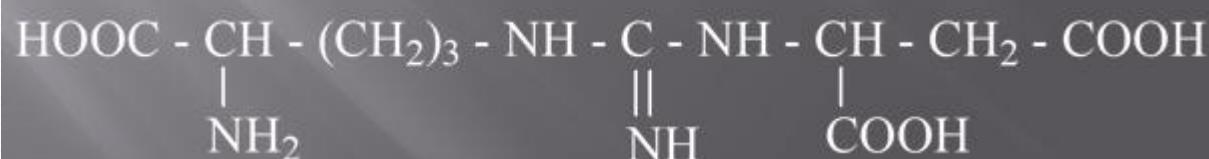
- Ne učestvuju u izgradnji proteina, ali se javljaju kao intermedijerni proizvodi metabolizma
- Sastavni delovi složenih molekula ili antibiotika.

Homocistein

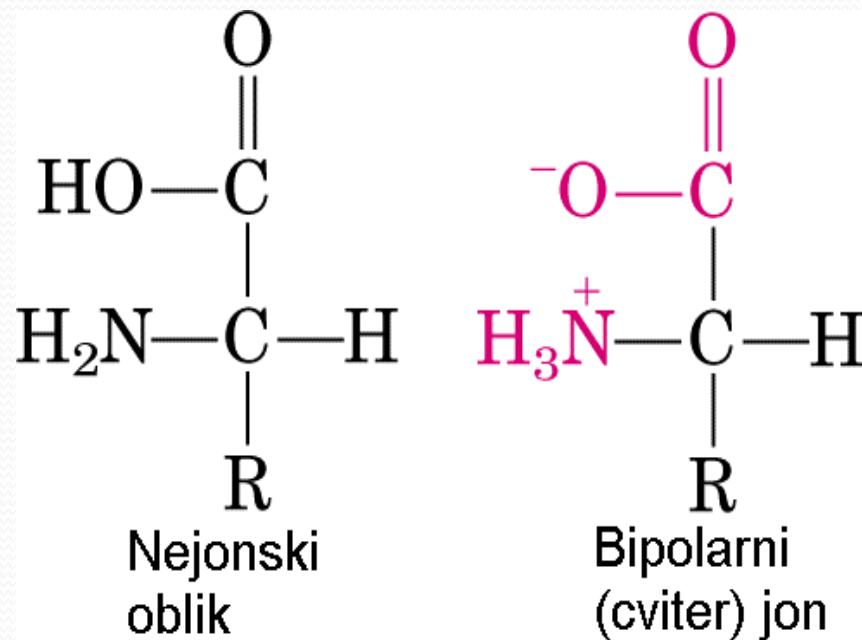
Homoserin

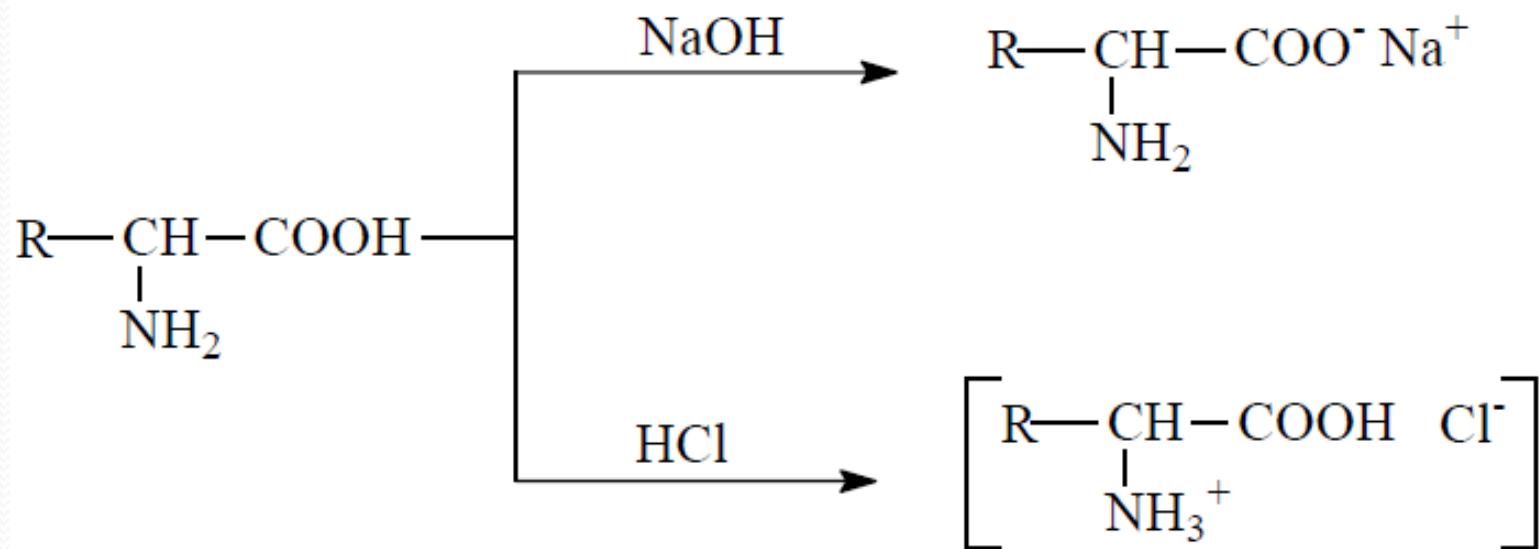
Arginoćilibarna kiselina

OSOBINE AMINOKISELINA

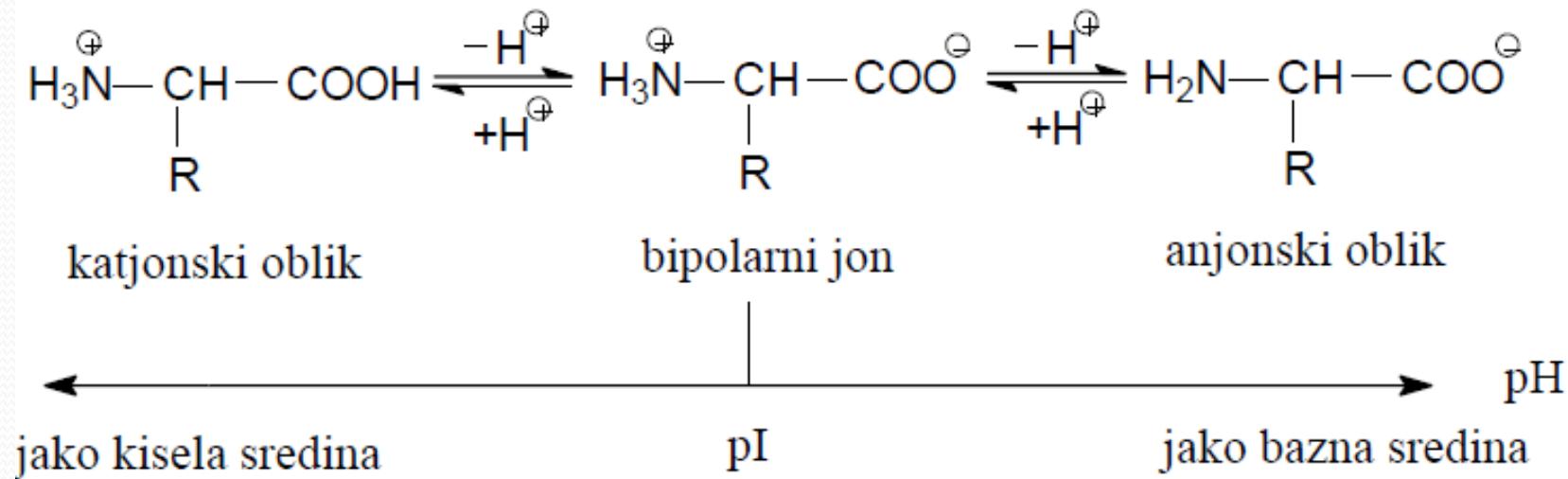
- Sadrže i kiselu (COOH -grupu) i baznu (NH_2 -grupu) koje podležu intramolekulskoj reakciji
- I u čvrstom stanju postoje u obliku dipolarnog jona

- Dipolarni jon je vrsta unutrašnje soli – amino kiseline su amfoterna jedinjenja.

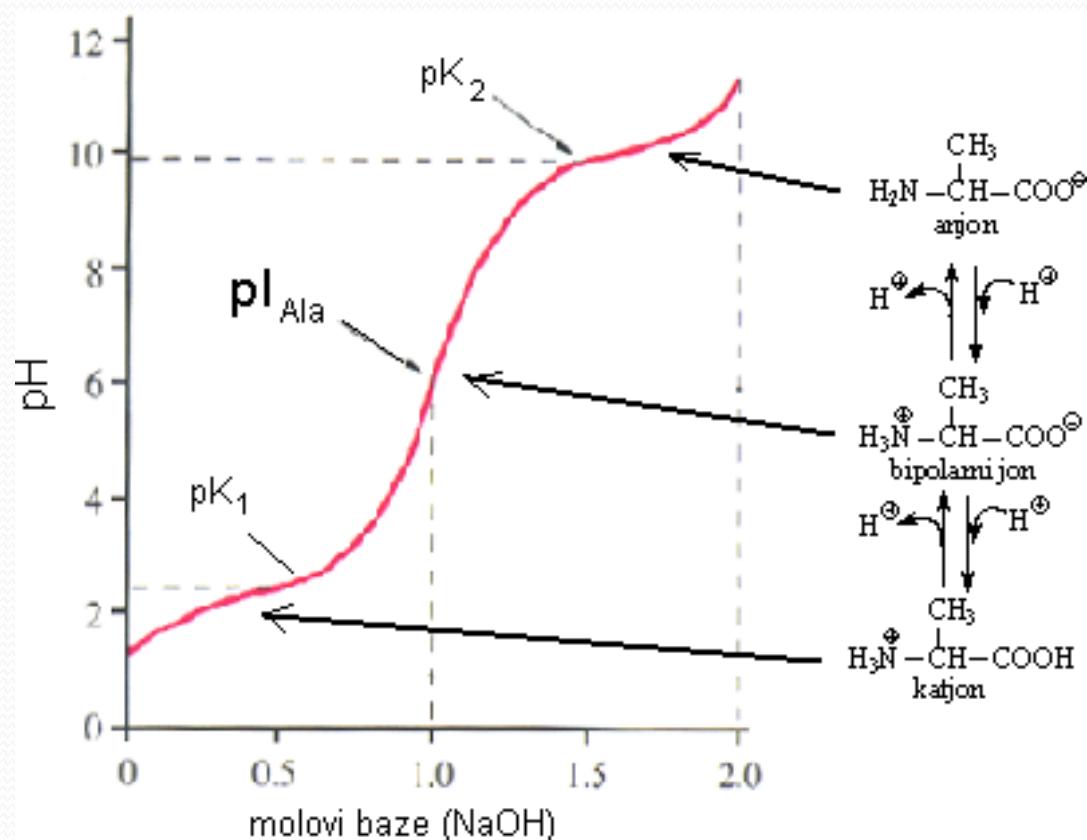
- U vodenom rastvoru postoji ravnoteža između dipolarnog jona, katjonskog i anjonskog oblika amino kiselina:

U kom obliku će se naći neka amino kiselina, zavisi od pH- vrednosti sredine:

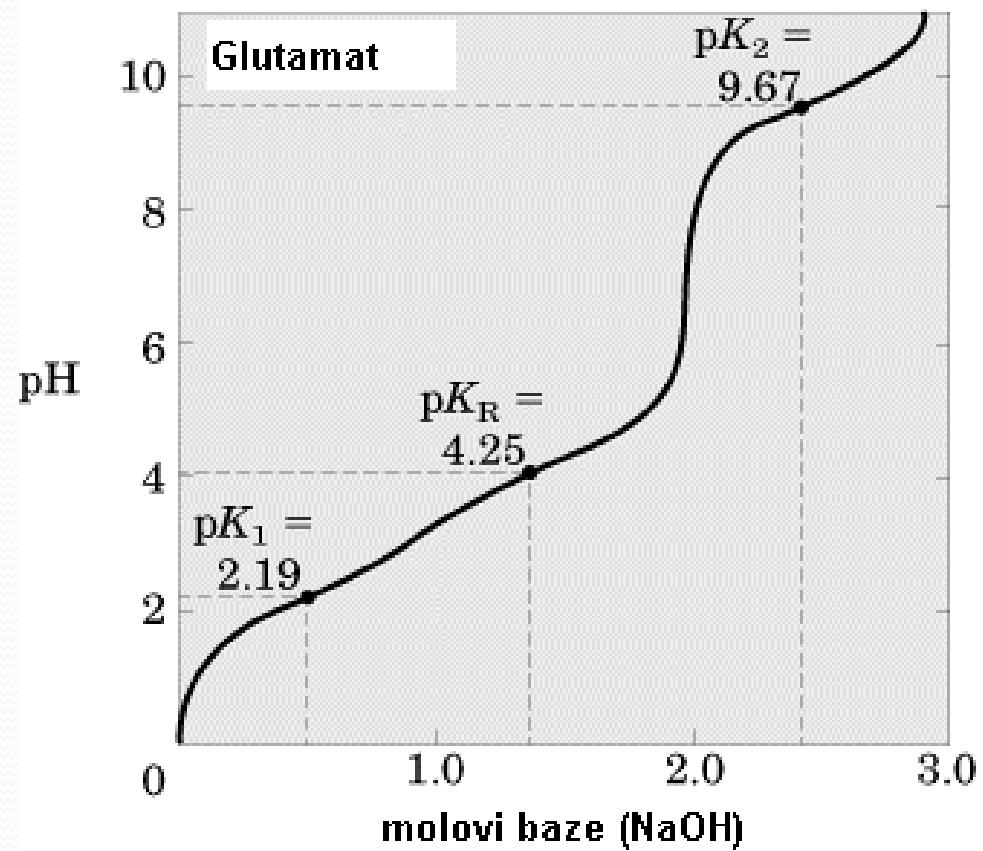
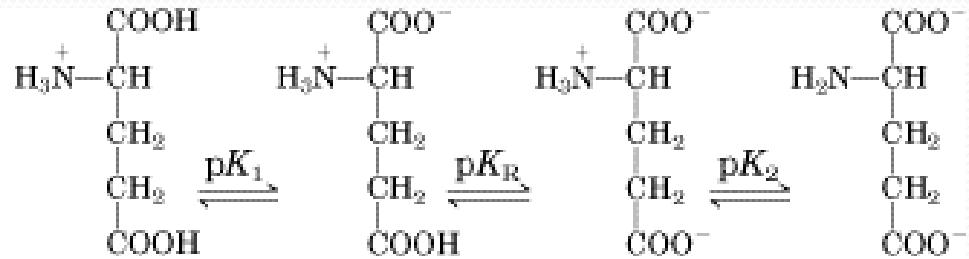
- Jako kisela sredina – sve amino kiseline se nalaze u obliku katjona
  - Jako bazna sredina – sve amino kiseline se nalaze u obliku anjona.

- **IZOELEKTRIČNA TACKA (pI)** – pH-vrednost na kojoj je broj negativnih nanelektrisanja u molekulu amfoternog elektrolita jednak broju pozitivnih nanelektrisanja.

Glutaminska kiselina

- pl za glutaminsku kiselinu je 3,22
- Ona sadrži dve $-\text{COOH}$ grupe pl je srednja vrednost $\text{p}K_1$ i $\text{p}K_R$

FIZIČKE OSOBINE AMINOKISELINA

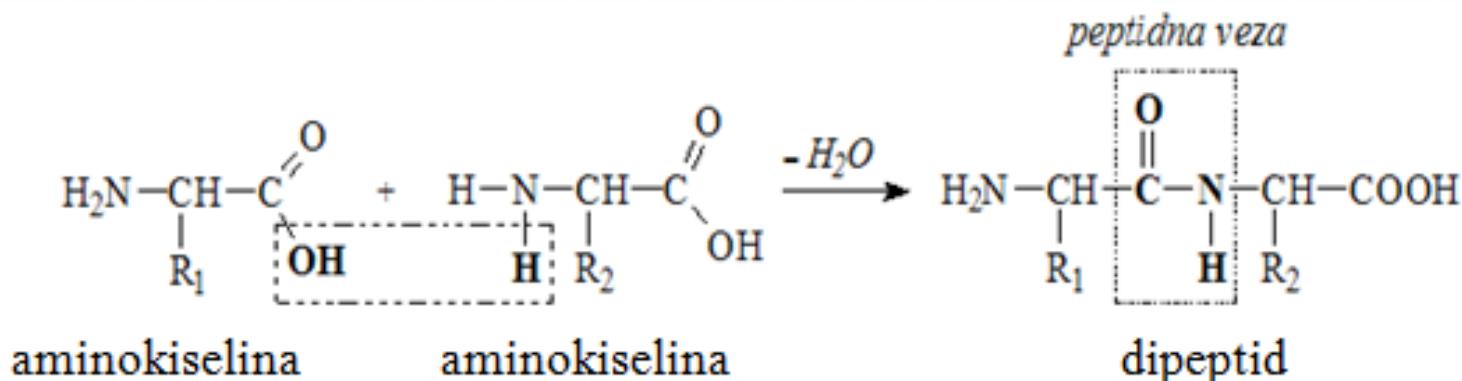
- Zbog prisustva nanelektrisanih grupa, amino kiseline su prave jonske supstance
- Čvrste supstance,
- Imaju visoke tačke topljenja
- Lako se rastvaraju u vodi i drugim polarnim rastvaračima
- Ne rastvaraju se u nepolarnim rastvaračima

HEMIJSKE OSOBINE AMINOKISELINA

- Veoma reaktivna jedinjenja
- Reakcije kojima podležu možemo podeliti na:
  - Reakcije karboksilne grupe amino kiselina
  - Reakcije amino-grupe amino kiselina
  - Istovremene reakcije i amino-grupe, i karboksilne grupe amino kiselina
- Reakcije specifične za pojedine amino kiseline koje zavise od različitih grupa koje se nalaze u njima.

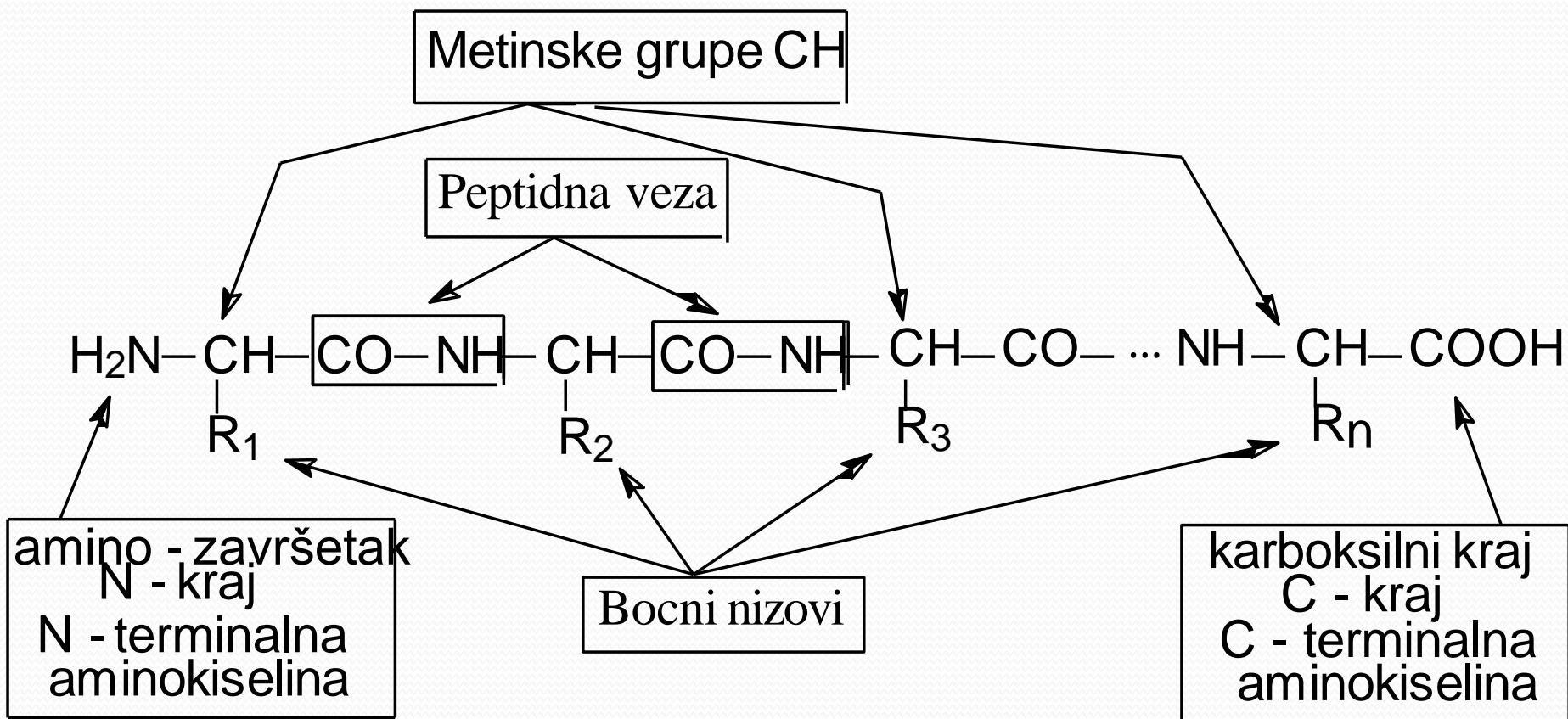
PEPTIDI

- Nastaju međusobnom reakcijom amino grupe jedne amino kiseline sa karboksilnom grupom druge amino kiselinom.

- Peptidnom vezom može biti međusobno vezan veliki broj amino kiselina s tim što se na krajevima ovakvog niza nalaze slobodne funkcionalne grupe.
- S jedne strane se nalazi slobodna amino grupa, a sa druge strane slobodna karboksilna grupa.

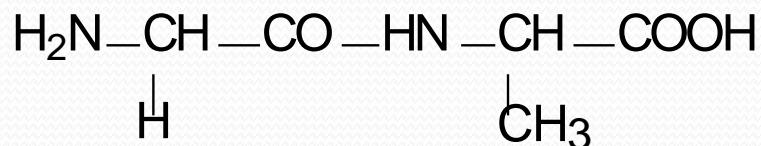
POLIPEPTIDI

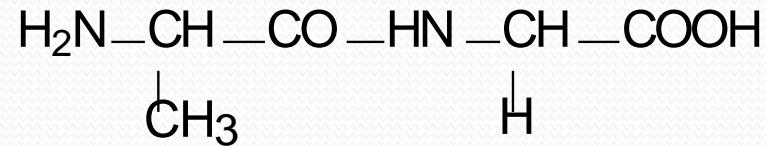
PREDSTAVLJANJE POLIPEPTIDA

N-terminalna aminokiselina se stavlja sa leve strane a C-terminalna aminokiselina sa desne strane

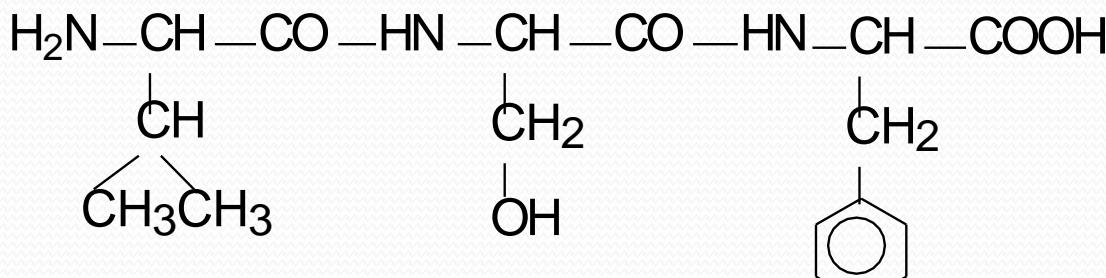
Peptidi se imenuju direktno. Polazeći od N-kraja, imena ostataka se povezuju u niz a svaki se smatra supstituentom sledeće aminokiseline i završava se C-krajem

Glicilalanin
Gly-Ala

Alanilglicin
Ala-Gly

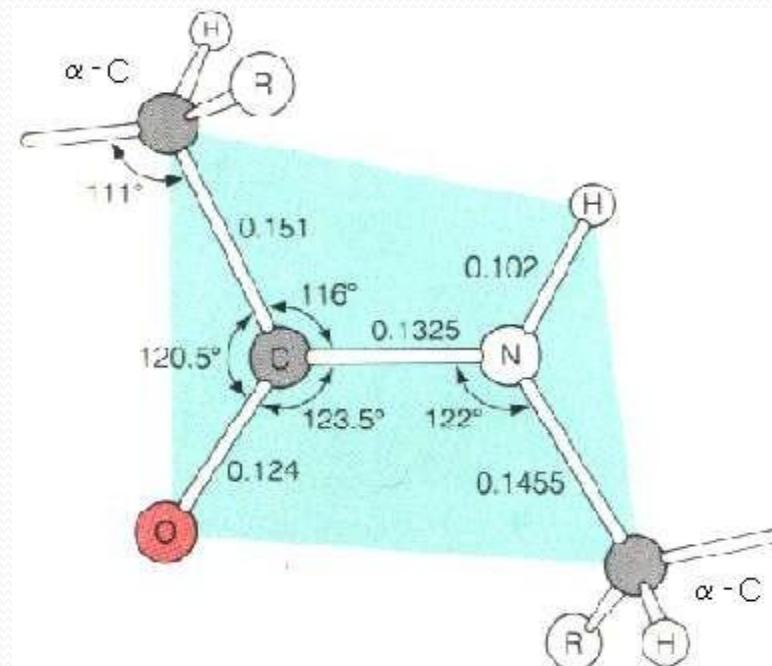

Valilserilfenilalanin
Val-Ser-Phe

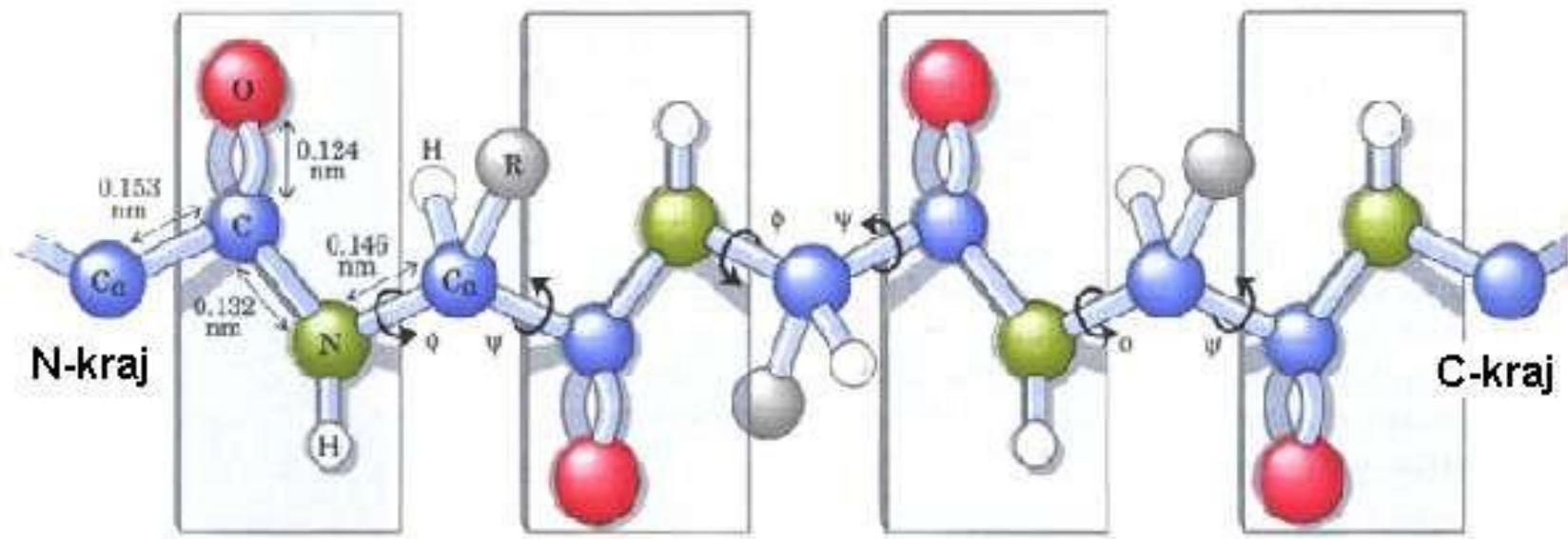
STRUKTURA PEPTIDNE VEZE

- Peptidna veza bitno utiče na prostorni raspored atoma u molekulima peptida i proteina.
- Veza C – N pokazuje delimično osobine dvostrukе veze što je posledica delokalizacije elektronskog para sa azotovog atoma, pa je zbog toga rotacija oko nje otežana.

IZGLED PEPTIDNE VEZE

KRUTA I PLANARNA STRUKTURA PEPTIDNE VEZE

PROTEINI

- Makromolekuli, sastavljeni od većeg broja amino kiselina međusobno povezanih peptidnim vezama
- Velika međusobna raznolikost – potiče od neograničenog broja kombinacija u redosledu kojim se amino kiseline međusobno vezuju.
- Npr. od 20 amino kiselina moguće je izgraditi 20^2 dipeptida, 20^3 tripeptida, itd.
- Prema funkciji dele se na:
  - ***Fibrilarni*** – uloga struktturnih elemenata u organizmu
  - ***Globularni*** – različite biohemijske funkcije (imunološka, regulaciona, genetska, biološka kataliza, respiracija, ...)

Funkcije proteina su mnogobrojne

- Strukturni proteini (ćelijski zid)
- Zaštita (imunoglobulini)
- Kataliza (enzimi)
- Transport (hemoglobin)
- Obrana (zmijski otrov)
- Regulacija (hormoni)
- Pokreti (mioglobin)
- Za funkciju su ponekad potrebne prostetične grupe

FIBRILARNI PROTEINI

- Sastoje se od više polipeptidnih lanaca zbijenih jedan uz drugi u dugačkim vlaknima.
- Mogu biti spiralne i β -strukture.
- Nerastvorni su u vodi, ali se rastvaraju u jakim kiselinama i bazama.
- Predstavljaju stukturne komponente mišića, tetiva, hrskavica, kože, kopita i rogova životinja, oklopa kornjača,...
- Spadaju:
  - Kolageni – u hrskavicama, kostima i vezivnom tkivu.
  - Elastini – proteini elastičnog tkiva
  - Keratini – u koži, vuni, dlaci, noktima, kopitama, papcima i zubnoj gleđi

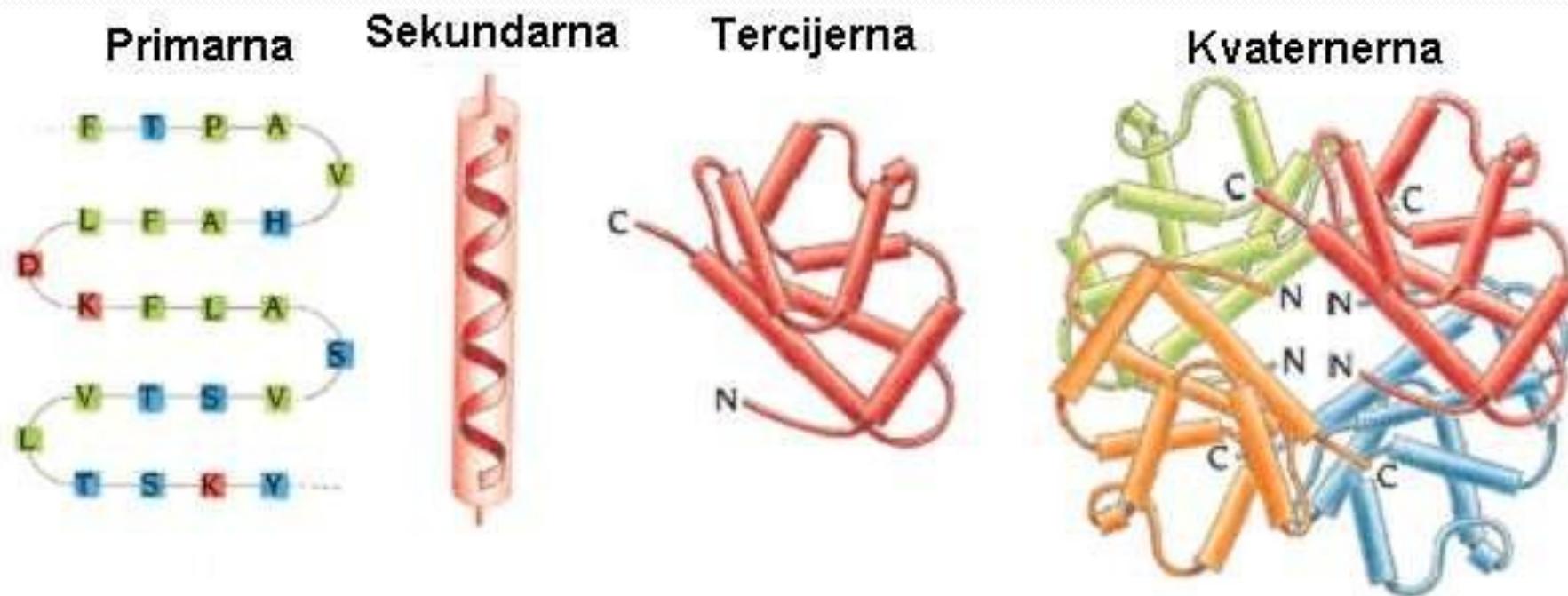
GLOBULARNI PROTEINI

- Najčešće su uvijeni u kompaktну strukturu, približno sfernog oblika.
- Nepolarne grupe bočnih nizova amino kiselinskih ostataka grupišu se unutar globule, a polarne se orjentišu ka spoljašnjoj sredini.
- Rastvorljivi u vodi, osetljivi na promene temperature
- Spadaju:
  - Enzimi
  - Transportni proteini
  - Hormoni

POSTOJE RAZLIČITI NIVOI STRUKTURE PROTEINA

- **Primarna struktura** (redosled povezivanja aminokiselina u polipeptidni lanac)
- **Sekundarna struktura** (α -spirala, β - nabrana struktura)
- **Tercijarna struktura** (uvijanje polipeptida u prostoru, najstabilnija konformacija)
- **Kvaternerna struktura** (povezivanje nekoliko polipeptidnih lanaca)

RAZLIČITI NIVOI STRUKTURE PROTEINA

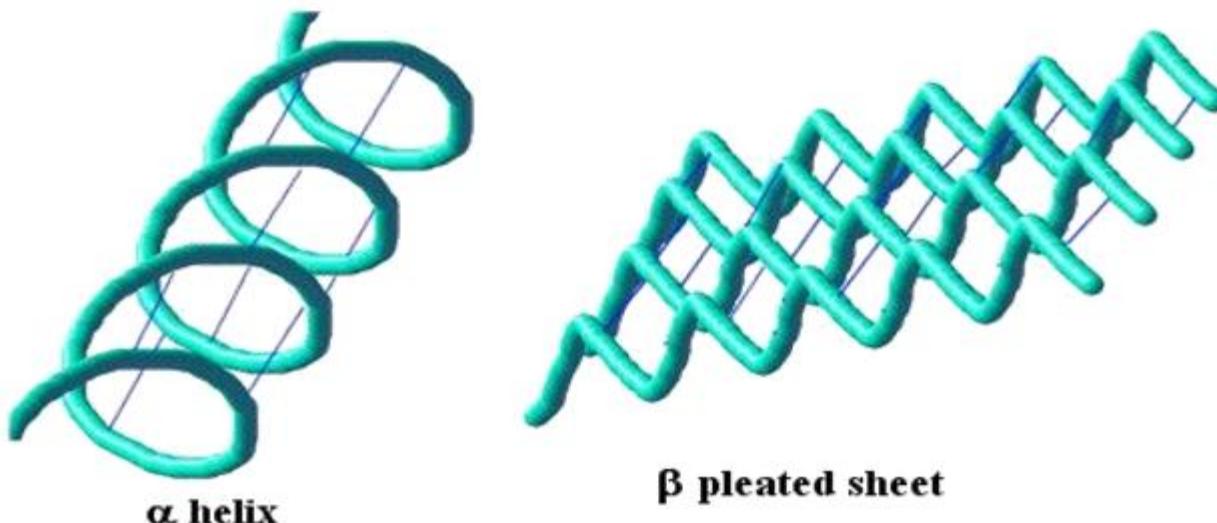

SEKUNDARNA STRUKTURA

- Obrazuje se uglavnom na bazi stvaranja vodoničnih veza između atoma koji se nalaze u sastavu peptidne veze koji se nalaze relativno blizu u polipeptidnom lancu.
- Vodonične veze se grade između karbonilnog kiseonikovog atoma svakog prvog ostataka aminokiseline u nizu i atoma vodonika iz NH- grupe svakog petog ostataka.
- Glavni vidovi sekundarne strukture su α -spirala (α -heliks) i β - nabrana struktura.

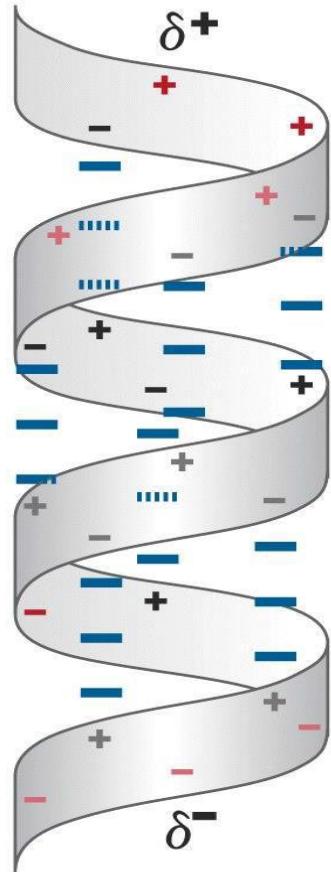
SEKUNDARNA STRUKTURA

Vezivanje vodoničnom vezom duž **polipeptidnog lanca**

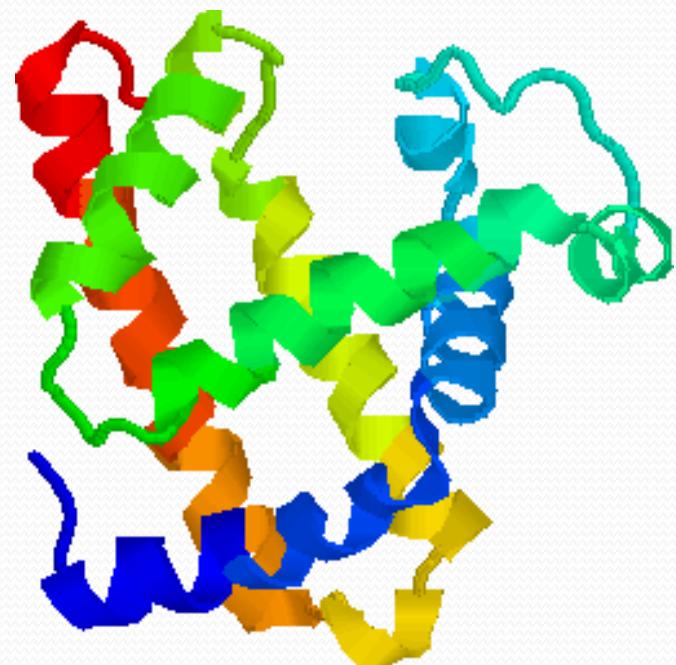

Dipolarna priroda α -heliksa

Amino terminus

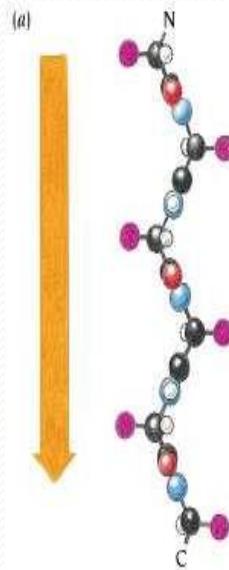

MIOGLOBIN

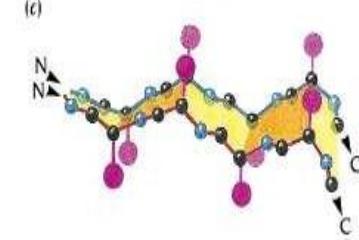
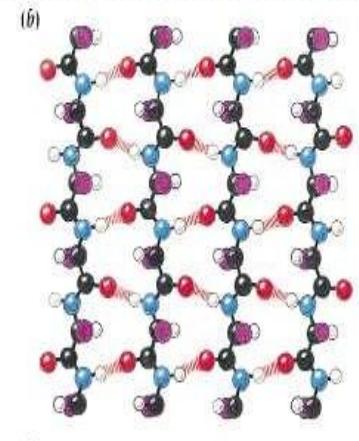
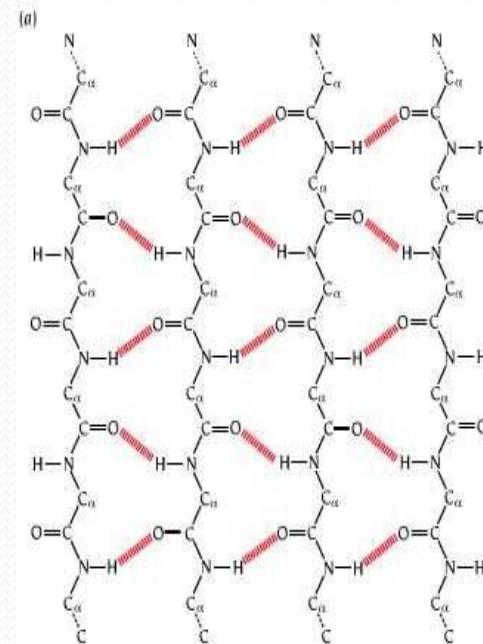
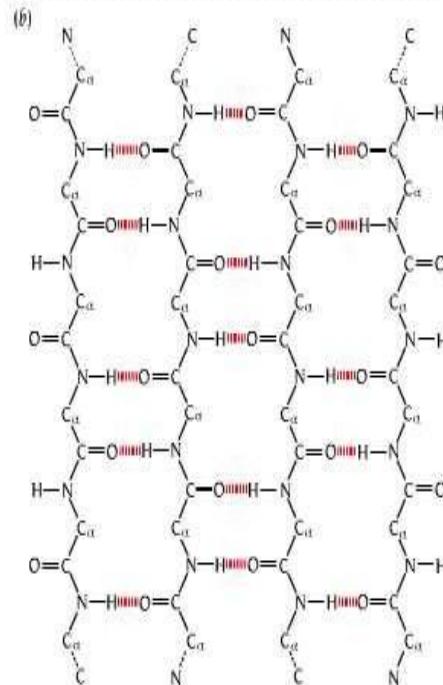

BETA NABRANA STRUKTURA

ANTIPARALELNA

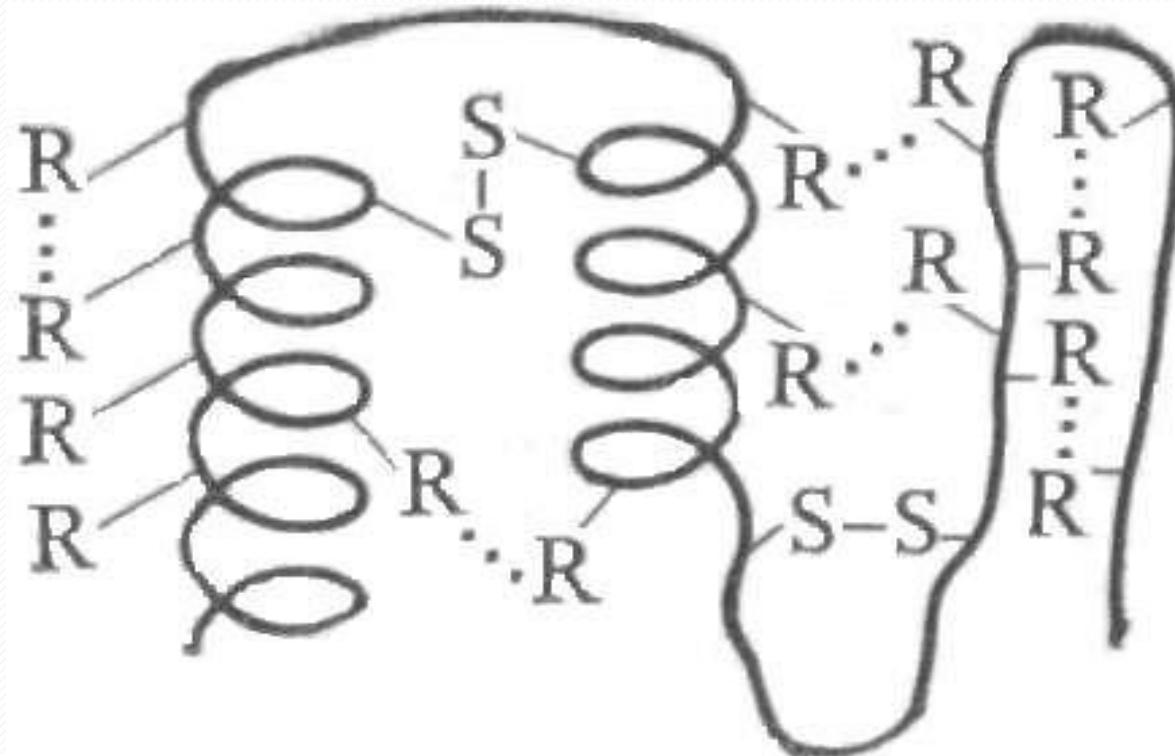
PARALELNA

TERCIJERNA STRUKTURA

- Polipeptidni lanac, koji u sebi već sadrži delove sa sekundarnom strukturom, je sposoban da se u celini izvija u prostoru i zauzme položaj koji odgovara najstabilnijej konformaciji, pri datim uslovima, koji se naziva tercijerna struktura.
- u interakciju stupaju bočni nizovi ostataka aminokiselina koji su u polipeptidnom lancu dosta udaljeni jedan od drugoga

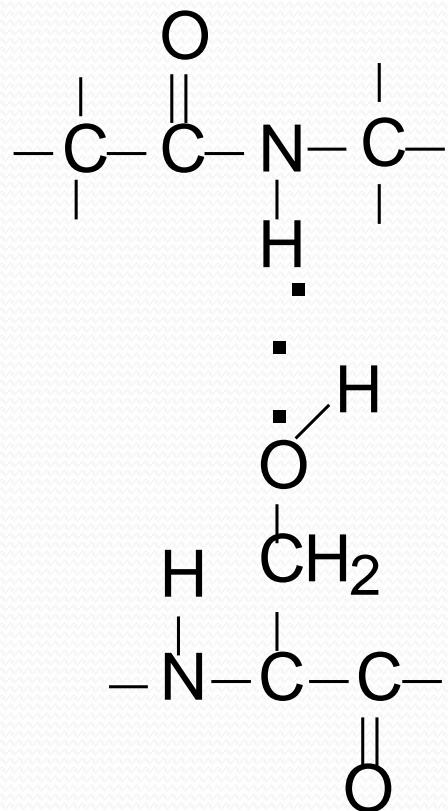
INTERAKCIJE BOČNIH NIZOVA

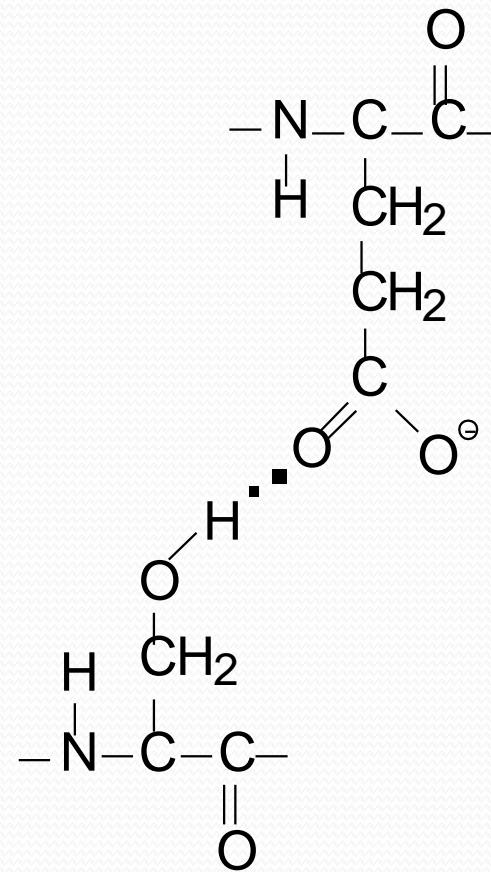
U stabilizaciji tercijerne strukture proteina pored vodonične veze veliku ulogu i drugi vidovi interakcije bočnih nizova

- Elektrostatičke interakcije
- Hidrofobne interakcije
- Kovalentne veze (disulfidne veze)

VODONIČNE VEZE

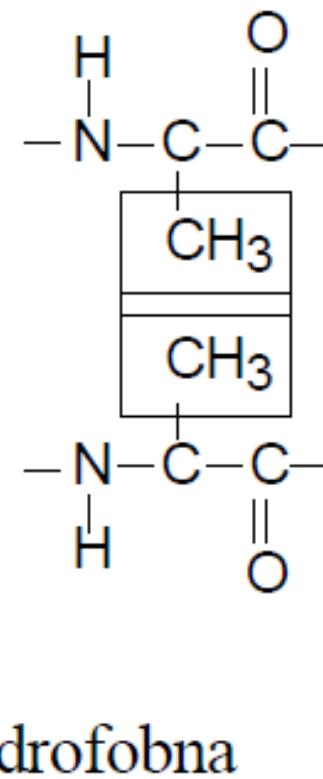
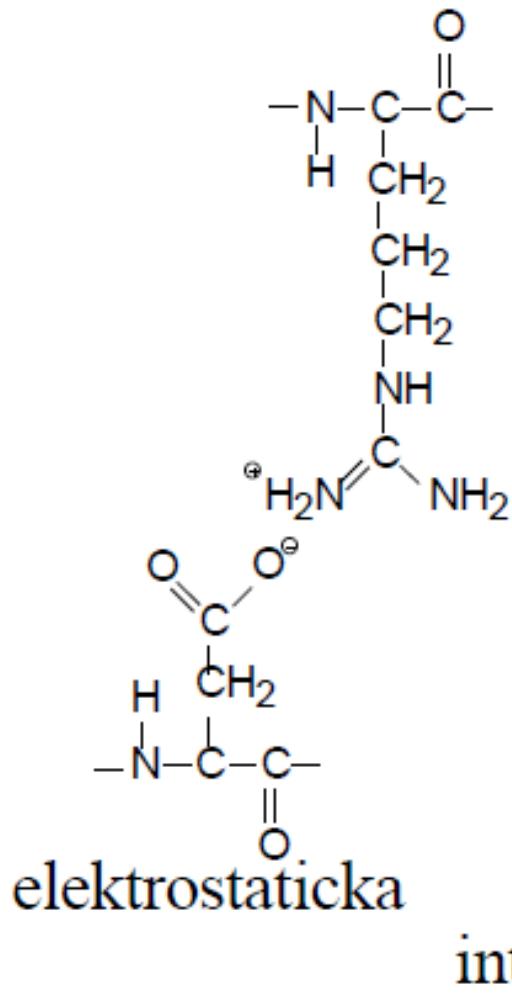

izmedju atoma peptidne veze i
bocnog niza aminokiselina

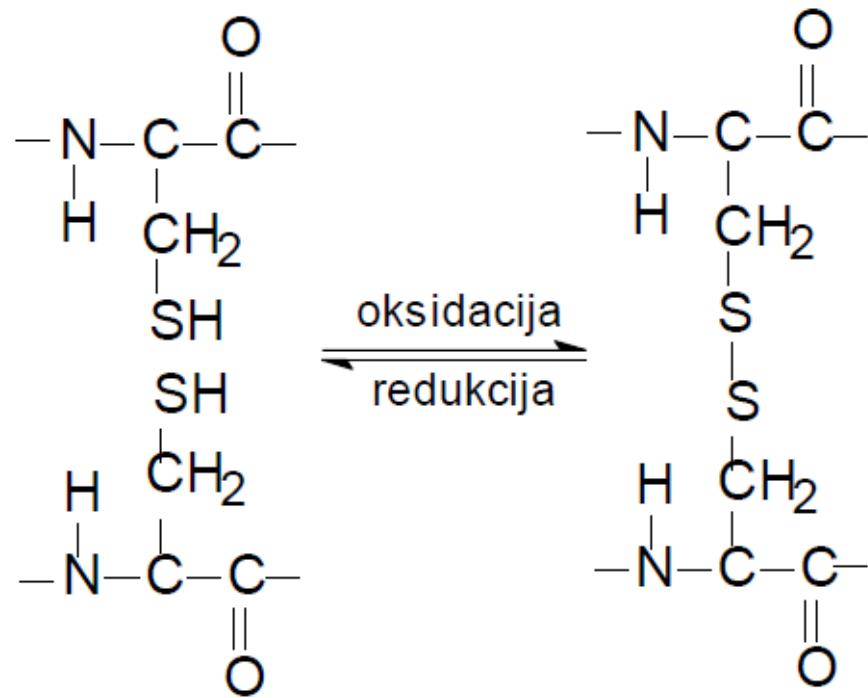

izmedju dva bocna niza
aminokiselina

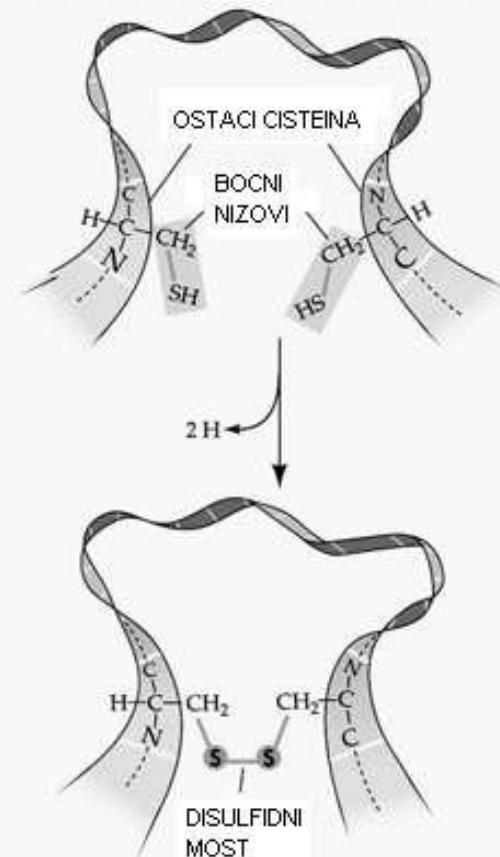
Elektrostatičke i hidrofobne interakcije

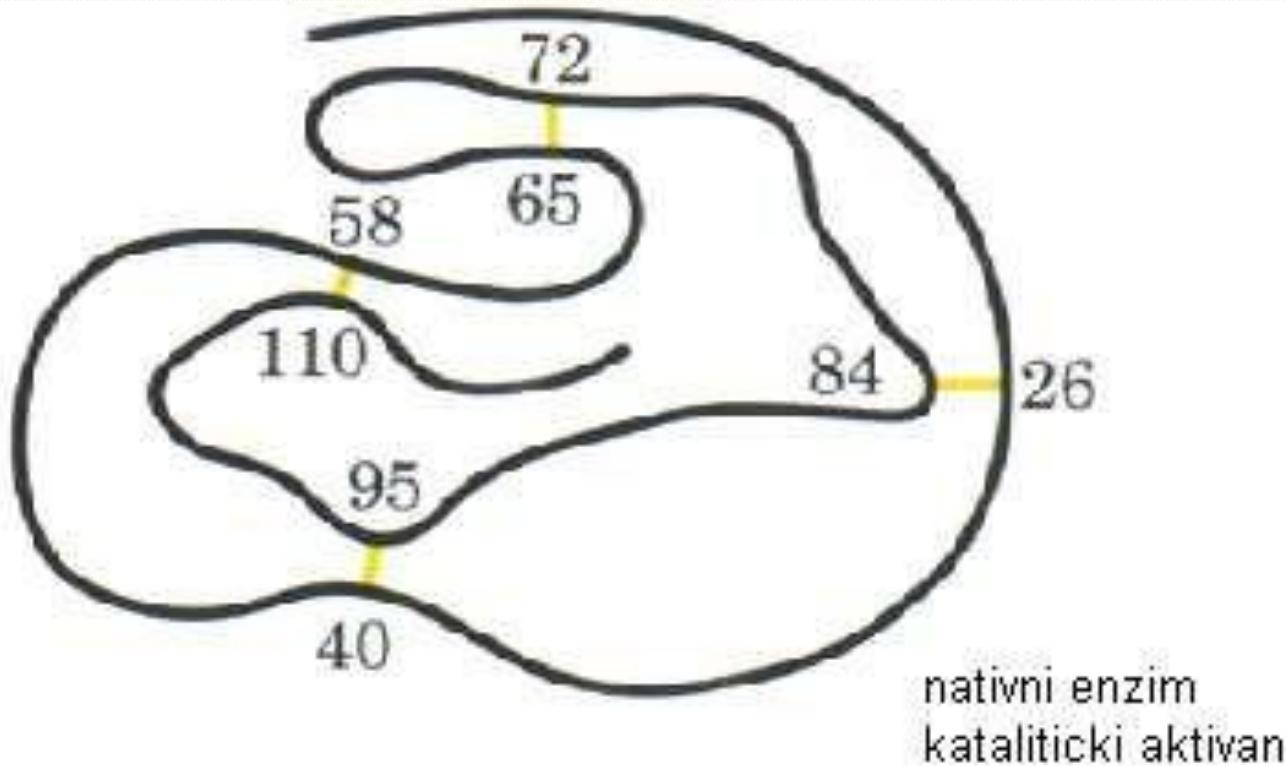
DISULFIDNE VEZE

DISULFIDNI MOST

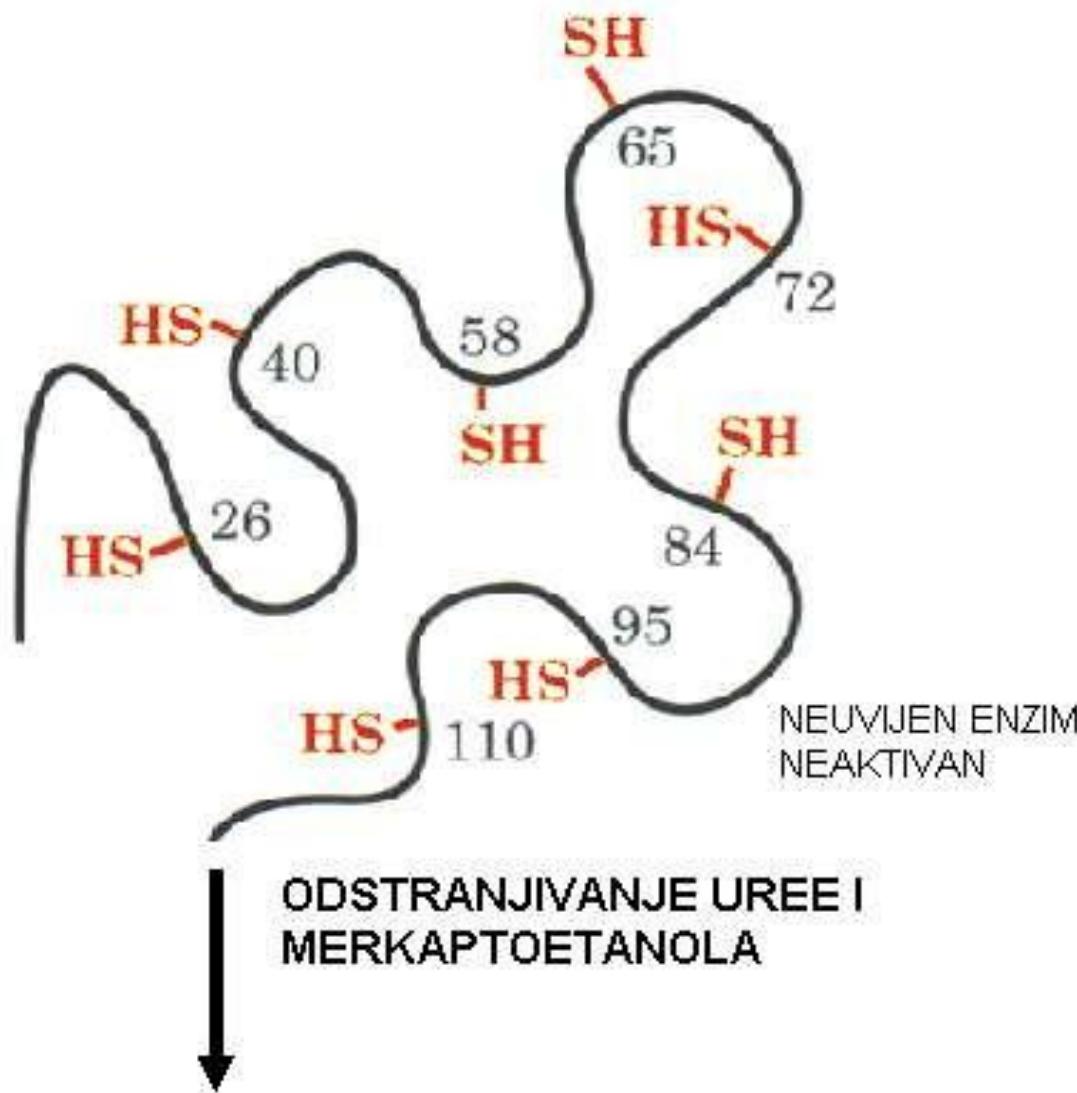
DISULFIDNE VEZE - RIBONUKLEAZA

UREA + MERKAPTOETANOL

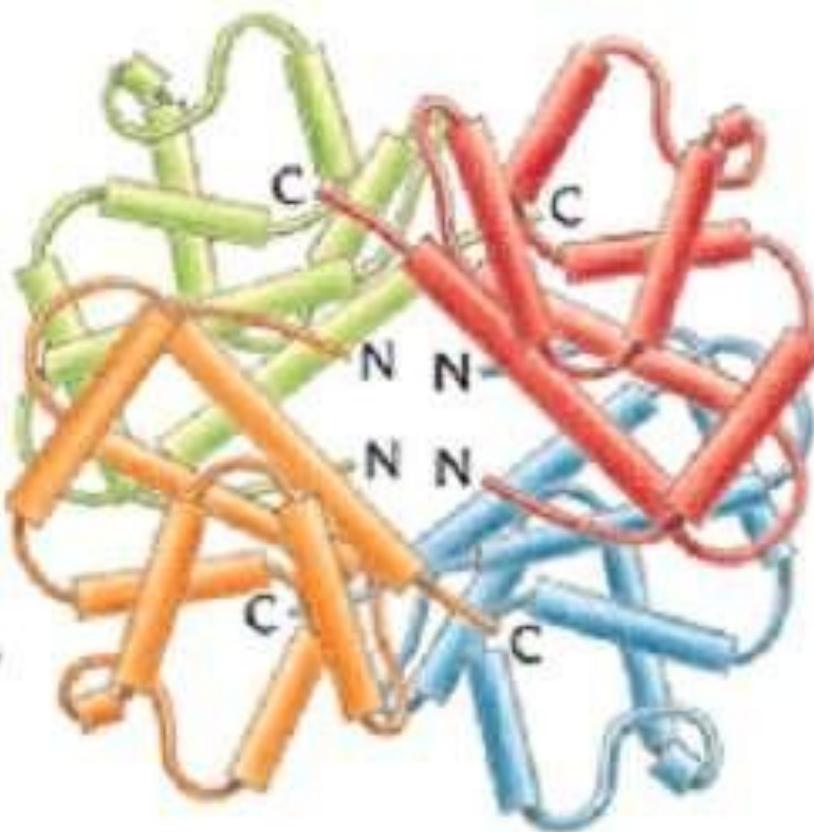
DENATURISANA RIBONUKLEAZA

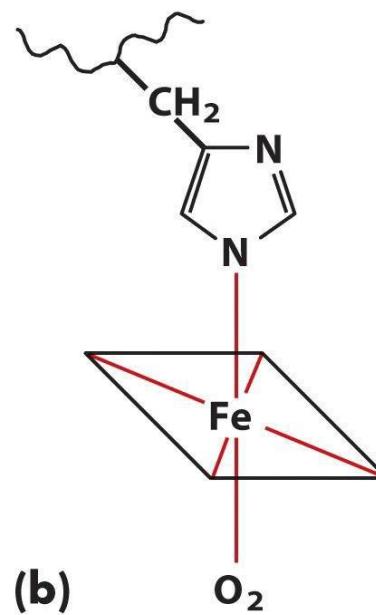
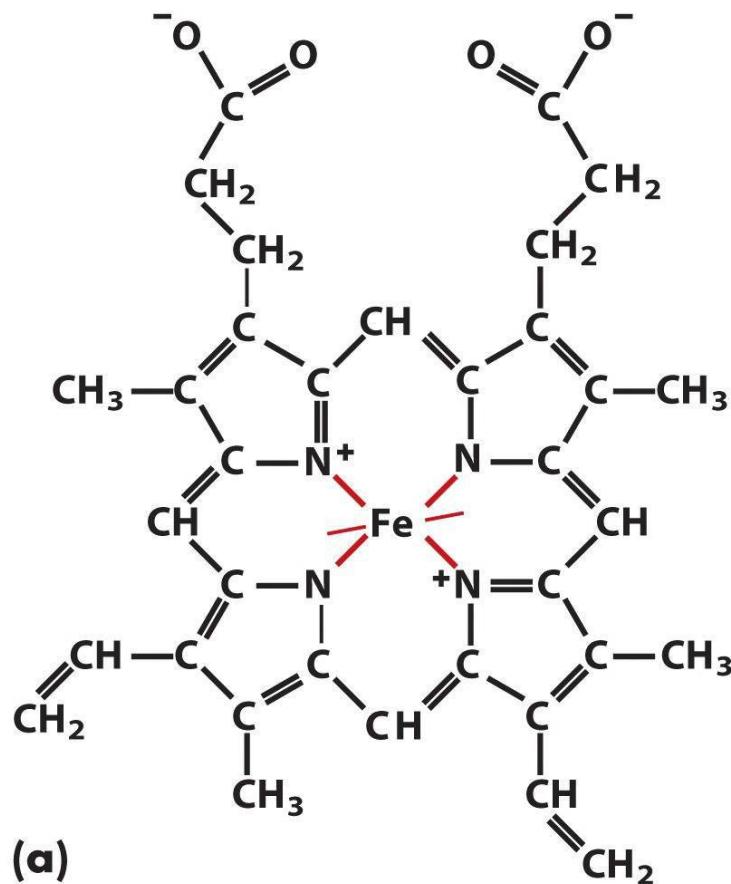
KVATERNERNA STRUKTURA

- Nekoliko polipeptidnih lanaca se mogu međusobno povezati gradeći pri tome kvaternu strukturu,
- tako dobijene strukture se nazivaju kompleksi ili agregati
- U okviru tog kompleksa, svaki polipeptidni lanac predstavlja jednu podjedinicu
- podjedinica ima očuvanu primarnu, sekundarnu i tercijernu strukturu
- stabilizovana je uglavnom vodoničnim vezama i hidrofobnim intrakcijama između polipeptidnih lanaca koje predstavljaju podjedinice
- moguće su sve vrste interakcija koje stabilizuju tercijernu strukturu

HEMOGLOBIN

HEMOGLOBIN

PROSTI PROTEINI

1. *Albumini*

- Prisutni u biljnom i životinjskom svetu (mleko, jaja, krv)
- Lako se rastvaraju u H_2O , a talože se rastvorom $(NH_4)_2SO_4$
- Sadrže nekoliko stotina amino kiselina
- Regulišu osmotski pritisak i služe kao prenosioci drugih amino kiselina

2. *Globulini*

- Imaju molekulsku masu i do 1.500.000
- Heterogeni, pa su i biološke funkcije različite
- Samo neki su rastvorljivi u vodi
- Termolabilni, na temperaturi od 50-60°C se denaturišu

3. Protamini i histoni

- Bazni proteini – velik sadržaj arginina i lizina
- Rastvorljivi u vodi
- Ne nalaze se slobodni - histoni ulaze u sastav nukleoproteina

4. Prolamini i glutelini

- Biljni proteini – nalaze se u semenu žitarica
- Prolamini ne sadrže sve amino kiseline, bogati su glutaminskom kiselinom i prolinom
- Ne rastvaraju se u vodi

5. Skleroproteini

- Proteini vlaknastog izgleda
- Kolageni i keratini

SLOŽENI PROTEINI - PROTEIDI

1. Fosfoproteini

- Prostetična grupa – fosforna kiselina koja je estarski vezana za neku hidroksi amino kiselinu (serin)
- Kazein iz mleka – sadrži sve amino kiseline, predstavlja potpunu hranu
- Ovovitelin iz jaja
- Posebna grupa – fosfatopeptini – u sastav ulazi nekoliko lanaca peptida. Izolovani su iz moždanog tkiva.

2. Lipoproteini

- Prostetična grupa – lipid , veza prilično jaka
- Ulaze sve klase lipida – trigliceridi, holesterol, fosfatidil holini, fosfatidil etanolamini,...
- Rasprostranjeni su u svim strukturama – telesnim tečnostima, unutrašnjosti ćelije i ćelijskim membranama.

3. Glikoproteini

- Prostetična grupa – polisaharid, iz grupe heteroglukana
- Veoma su rasprostranjeni, nađeni su u različitim tkivima

4. Hromoproteini

- Velika grupa čija je zajednička osobina da im je prostetična grupa obojena
- Prema građi hromoproteini se dele na:
  - a) Hromoproteine
  - b) Flavoproteine
  - c) Metaloproteine